

ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

Рябовол Лілія Тарасівна

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна*

Юридичні клініки, що діють у закладах вищої освіти, в яких забезпечується підготовка майбутніх правників, є багатофункціональними інституційними утвореннями. Насамперед, вони виконують освітню роль, є базами для практичного навчання, зокрема проведення практик (навчальної і виробничої) здобувачів юридичної освіти. Разом з тим, юридичні клініки (далі – ЮК) мають істотне суспільне призначення, що полягає у наданні безоплатної правової допомоги соціально незахищеним верствам населення. ЮК можна розглядати і як елемент громадянського суспільства, що на громадських засадах здійснює комплекс заходів з правової освіти різних категорій громадян України. В умовах воєнного стану діяльність ЮК практично у кожному з цих напрямів набуває певних особливостей.

Поліфункціональність ЮК зумовлена її метою, визначеною у Типовому Положенні про Юридичну клініку ЗВО¹. Фактично мета ЮК охоплює декілька взаємопов'язаних цілей, які можна представити такими групами: 1) щодо підвищення ефективності навчального процесу (освітні/ навчально-виховні) – навчання студентів спеціальності 081 Право у дусі поваги до принципів верховенства права, справедливості та людської гідності; підвищення рівня практичних знань, умінь і навичок майбутніх правників шляхом впровадження в навчальний процес елементів практичної підготовки у сфері юридичних послуг; 2) щодо сприяння в реалізації державної соціальної політики (соціальні) – забезпечення доступу представників соціально вразливих груп суспільства до правової допомоги; 3) щодо сприяння в реалізації державної правової політики – формування правової культури громадян; 4) розширення співробітництва ЗВО, які здійснюють підготовку правників, із судовими, правоохоронними органами, органами юстиції,

---

¹ Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України : МОН України; Наказ, Положенні від 03.08.2006. № 592. URL: <http://surl.li/cfmfj>

державної влади і місцевого самоврядування, з іншими установами та організаціями.

Діяльність ЮК дозволяє створити у ЗВО особливе середовище й ефективно вирішувати переважну більшість завдань безпосередньо вищої юридичної освіти, а також сприяти у вирішенні актуальних проблем, які постають перед суспільством.

Насамперед, слід зазначити, що ЮК є осередком практичної підготовки, базою для проходження студентами практик, а також місцем, де вони, завдяки супроводу й підтримці викладачів-практиків, експертів у правничій галузі, які долучаються до діяльності ЮК, набувають досвід здійснення практичної юридичної діяльності. Створене, при цьому, середовище дозволяє: інтегрувати юридичну науку й освіту з юридичною практикою; забезпечити формування у здобувачів юридичної освіти переважної більшості загальних та фахових компетентностей і результатів навчання, визначених у Стандартах вищої освіти для спеціальності 081 Право; систематично розвивати практичні уміння й навички у майбутніх правників; поглиблювати вивчення юридичних дисциплін шляхом використання у навчанні й викладанні конкретних кейсів, накопичених у процесі консультативної діяльності в ЮК, а також використовувати відповідний накопичений досвід як емпіричну базу для наукових досліджень викладачів і здобувачів освіти; формувати у студентів стійкі етичні переконання, розвивати правову культуру і правосвідомість, зокрема професійну, що передбачає розуміння основ юридичної етики та професійної відповідальності, гуманістичного потенціалу професії правника.

Діяльність ЮК не обмежується безпосередньо ЗВО, в якому вона створена. Її вплив виходить за межі закладу освіти, а соціальне призначення може реалізуватися навіть поза межами свого регіону. Так, ЮК значною мірою сприяють у реалізації прав та свобод громадян. Очевидно, що визначальну роль у цьому відіграє надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченим особам. Як справедливо зазначає І. Зайцева-Калаур, практика в ЮК, спілкування із соціально незахищеними особами, дозволяє студентам глибше усвідомити відповідальність представників правничої професії за встановлення соціальної справедливості, підвищення рівня життя своїх співгромадян².

Не можна, однак, применшувати і значення право просвітницьких заходів, які проводяться ЮК для підвищення рівня правової культури і правосвідомості населення. Важливо, що робота в ЮК, участь у різних заходах значною мірою забезпечує ефективну соціалізацію студентів.

---

² Зайцева-Калаур І. (2021). Місце юридичних клінік в системі захисту прав людини. *Актуальні проблеми правознавства*. № 3 (27). С. 125.

З метою інтеграції юридичної освіти, практики і науки і, водночас свідченням такої інтеграції, є проведення за ініціативи або за участі ЮК семінарів/ вебінарів, конференцій, круглих столів з правових питань. ЮК також об'єднують навколо себе усіх, хто зацікавлений у прогресивному розвитку вищої юридичної освіти, усіх її стейкхолдерів – судові та правоохоронні органи, інші органи державної влади та місцевого самоврядування, правозахисні та інші громадські організації. Асоціація юридичних клінік України (далі – АЮКУ) бере активну участь у світовому клінічному русі, відповідних заходах, чим забезпечується розвиток міжрегіонального й міжнародного співробітництва ЮК.

Яку ж конкретно діяльність здійснюють студенти в ЮК, які практичні завдання виконують? У процесі постійної консультативної діяльності студентів у ЮК чи періодичного проходження різних видів практик студенти можуть: консультувати громадян, які звернулися за правовою допомогою; складати правові документи (заяви, скарги, клопотання, тощо); формувати переліки необхідних від заявника документів, складати відповіді з правових питань; за допомогою практикуючого фахівця у галузі права/ адвоката – формувати пакет документів за конкретним зверненням/ справою та подавати його в певну установу від імені клієнта; брати участь у підготовці справ, в ознайомленні з матеріалами справи, виробленні правової позиції, тощо, загалом, виконувати типові для юридичної професії дії.

Як особлива форма організації навчання, юридична клінічна освіта не лише передбачає, але й вимагає застосування інтерактивних методів навчання і викладання. Такими методами є: дискусії на основі конкретних «казусів», «мозкові штурми», рольові ігри, засновані на матеріалах реальних справ, консультування і навчання студентів викладачами і практикуючими юристами, надання безпосередньої правової допомоги клієнтам. Юридична клінічна практика дає студентам можливість засвоювати знання у процесі практичної діяльності, вирішувати не абстрактні, а конкретні, реальні ситуації, проводити їх юридичний аналіз, застосовувати інтерактивні методики, реалізуючи у навчанні ігрові моменти (моделювання ситуацій, різних дій юридичного характеру, імітуючи судові засідання, тощо). Все це дозволяє активізувати діяльність кожного студента, загалом сприяє у підвищенні ефективності правничої освіти.

Саме такий підхід до навчання спроможний надати відповідь на суспільний запит щодо підготовки конкурентоздатного правника, який знає та вміє застосовувати законодавство для забезпечення прав та свобод людини і громадянина. Саме впровадження ЮК у вітчизняну практику підготовки правників дозволяє конструктивно вирішити проблему співвідношення теоретичної і практичної складових такої

підготовки, провести оптимальний перерозподіл навчального часу і збільшити його обсяг на практичне навчання, не нівелюючи значення класичних лекцій, семінарських/ практичних занять в освітньому процесі ЗВО. При цьому, в ЮК студент залучається до реальної правничої діяльності.

Сьогодні юридична клінічна освіта розвивається швидкими темпами, упевнено відповідає на новітні виклики щодо надання безоплатної правової допомоги не лише малозабезпеченим верствам населення, але й тим категоріям громадян, права яких порушуються у зв'язку з повномасштабною агресією РФ в Україні. Йдеться про внутрішньо переміщених осіб, вимушених переселенців, які втратили житло, роботу, близьких і потребують специфічного захисту, водночас і правової допомоги з усіх питань правового регулювання їх життя та діяльності. Особливої допомоги потребують і військові та члени їхніх сімей, які вони можуть отримувати і від юридичних клінік в Україні.

На веб-сайті Асоціації юридичних клінік України³ прямо зазначено, це – «спільнота, яка покращує якість юридичної освіти через виконання соціальної функції – надання безоплатної правової допомоги та підвищення рівня правової культури українського суспільства». АЮКУ співпрацює з міжнародними організаціями/ асоціаціями ЮК (ENCLE & IJCLE). На спільних заходах зокрема встановлено, що використання юридичної клінічної освіти у підготовці правників є одним з ефективних способів розбудови справедливого суспільства. Загальною тенденцією її розвитку є те, що ЮК – невід'ємна частина професійної юридичної освіти та істотно впливає на професійну ідентичність майбутніх правників. Оскільки одним з головних напрямів діяльності ЮК є надання безоплатної правової допомоги визначеним категоріям осіб, особливе значення наразі має кейс-менеджмент як метод роботи в ЮК, що передбачає такі етапи: встановлення контакту й опис конкретного випадку/ кейсу; аналіз випадку і встановлення потреб; розробка індивідуального плану допомоги; виконання цього плану, моніторинг та оцінювання результату; завершення роботи з цим випадком/ кейсом. Перспективним напрямом розвитку юридичної клінічної освіти є також правопросвіта та медіотизація (інформування населення через ЗМІ).

---

³ Асоціація юридичних клінік України. URL: <https://legalclinics.in.ua/>